

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1953

ΕΡ. ΚΑ.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1953

ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΗΧΟΙ – ΣΥΜΒΟΛΑ

Όταν μιλά κανείς για το συμβολισμό στη μουσική φυσικό είναι να σκεφθεί το μουσικό - δραματικό έργο του Βάγκνερ, όπως επίσης και ώρισμένες συνθέσεις ενός Ντεμπυσσύ ή και άλλων μουσικών δημιουργών.

Η ανάταση προς το υπέρτερο και ο στοχασμός έκανε τους μουσουργούς να πλάσουν μέσα των άπ' τὰ φαινόμενα του υλικού και άυλου κόσμου σύμβολα και να εκφράσουν έτσι με το μέσο του μουσικού ήχου τὰ εσωτάτα διανοήματα και συναισθήματά τους.

Σε μια τέτοια περίπτωση το κάθε μουσικό θέμα, ή άρμονία και ο ρυθμός συμβολίζουν κάτι άπ' τόν κόσμο αυτόν τόν υλικό και τόν άυλο.

Μά τότε μήπως και το έργο ενός Μπετόβεν δεν έχει μέσα του συμβολισμό;

Όταν τόν μεγάλον αυτόν έραστή της Φύσης τόν έμπνέει ένα ώρισμένο δέντρο και τόν κινεί να χαράξει στο πεντάγραμμο τὰ μυστηριώδη εκείνα σημεία, πού εκφράζουν τήν έσωτερική του συγκίνηση, τó κίνητρο αυτό του έξωτερικού κόσμου, τó υλικό αντίκειμενο δεν γίνεται πιά σύμβολο; Δεν υπάρχει τώρα πιά τó ώρισμένο δέντρο, αλλά τó δέντρο.

Δέν είναι λοιπόν στη μουσική ή συνειδητή τάση του συνθέτη προς τó συμβολισμό, πού μās κάνει να χαρακτηρίσωμε μια μουσική ως συμβολική, αλλά κάτι πολύ βαθύτερο και διαφορετικό άπό τις ύποκειμενικές επιδιώξεις.

Είναι ή φύση αυτής της μουσικής τέχνης, ή, όρθότερα, του μουσικού ήχου. Γιατί αυτός ό ήχος είναι ένα σύμβολο.

Έτσι όταν μιλούμε για τó συμβολισμό στη μουσική δεν μπορούμε για πολύ να μείνωμε σε πρόσωπα και δημιουργούς. Γρήγορα ή σκέψη μās οδηγεί σε ευρύτερα επίπεδα και πρωταρχικές αιτίες.

Οί μουσικοί ήχοι δεν έχουν και τóση σχέση με τόν πραγματικό, τόν υλικό κόσμο, πού μās περιτριγυρίζει.

Δέν αποτελούν «πράγμα», δεν καταλαμβάνουν υλικό χώρο ούτε και μπορούν να θεωρηθούν ως «ιδιότητες» πράγματος, όπως π. χ. τó χρώμα.

Τó πράσινο χρώμα είναι μια άπ' τις ιδιότητες των φύλλων ενός δέντρου.

Τó χρώμα των φτερών του κούκκου είναι μια άπ' τις ιδιότητες του πουλιού αυτού.

Μια άπ' τις «διαρκείς» ιδιότητες.

Δέ συμβαίνει όμως τó ίδιο και με τή φωνή του.

Αυτή δεν είναι μια άπ' τις «διαρκείς» ιδιότητές του, αλλά μια «ένέργεια» του σε ώρισμένη στιγμή.

Όταν, περνώντας ένα δάσος δούμε τó πουλί αυτό σ' ένα κλαδί, ή όταν τó δούμε κάπου ζωγραφισμένο, ή έντύπωση πού θα γεννηθεί μέσα μας είναι άμεση και λέμε: «νά, ένας κούκκος».

Όταν άκούμε όμως τή φωνή του πουλιού (δηλ. τόν ήχο) να βγαίνει μέσ' άπ' τὰ γνωστά εκείνα ξύλινα ρολόγια ή όταν άκούμε τή μίμηση της φωνής του στο δεύτερο μέρος της Ποιμενικής Συμφωνίας του Μπετόβεν, ή έντύπωση είναι έμμεση και μās έρχεται διά της άκοής και του αισθήματος.

Η φωνή μās θυμίζει τó πουλί. Ο ήχος έδω είναι τó «πρωτεύον» και τó πουλί γίνεται ένα σύμβολο.

Δέν είναι πιά ό κούκκος, αλλά ή φωνή του κούκκου.

Άπό αυτό φαίνεται, ότι ή μουσική δεν μπορεί να μās δώσει αντίκειμενα του έξωτερικού κόσμου, όπως π.χ. ή ζωγραφική.

Η άλήθεια αυτή ώδήγησε πολλούς στο συμπέρασμα, ότι οί μουσικοί ήχοι και οί μουσικές μορφές ανήκουν σε σφαίρες, πού τίποτα τó κοινό δεν έχουν με τή γύρω μας πραγματικότητα.

Έν τούτοις άπ' τούς πιο παληούς χρόνους ή μουσική έμφανίζεται σφιχτά δεμένη με έξωμουσικές εκδηλώσεις, όπως συνάμα και με τó χορό, τó δράμα (θέατρο), τήν ποίηση.

Άπ' τούς πιο παληούς αυτούς χρόνους ως σήμερα ή μουσική προσπάθησε να ζωγραφίσει τή φύση, τὰ φαινόμενα του υλικού κόσμου, τήν ανθρώπινη ζωή.

Άποδείχτηκε στην περίπτωση αυτή, ότι δεν έχουν άπόλυτο δίκιο εκείνοι, πού ύποστηρίζουν, ότι ό μουσικός ήχος δεν έχει τίποτα τó κοινό με τή γύρω μας πραγματικότητα και ότι δεν μπορεί να «άπεικονίσει» πράγματα υλικά.

Η λύση έδω βρίσκεται στο μέσον.

Βέβαια ό μουσικός ήχος δεν μπορεί να «άπεικονίσει» τήν έξωτερική πραγματικότητα, όπως ή ζωγραφική.

Δέν μπορούμε όμως και να τού άρνηθούμε όλότελα «ικανότητες» στο επίπεδο

της ύλης.

Ἡ μίμηση ὀρισμένων φωνῶν, ἡ μίμηση τῆς βροντῆς, τοῦ ἀέρα καὶ διαφόρων ἄλλων φαινομένων καὶ πραγμάτων μέσα στὴ Φύση καὶ στὸν ὕλικό κόσμο, εἶναι ἀναμφισβήτητη. Μόνο, πού ἡ μίμηση αὐτὴ καὶ ἡ περιγραφή τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐξωμουσικῶν στοιχείων σὲ σύγκριση μὲ τὴ ζωγραφικὴ ἐμφανίζεται ὡχρὴ καὶ ἀκαθόριστη.

Σ' ἀντιστάθμισμα ὅμως τὸ ἀκαθόριστο ἀκριβῶς αὐτὸ ἀφήνει στὴ φαντασία περισσότερο ἐλευθερία.

Ὁ ἀκροατὴς, ἀκούοντας μιὰ περιγραφικὴ μουσικὴ, μπορεῖ εὐκολώτερα νὰ κινηθεῖ καὶ ἀγκολιάσει μὲ τὴ φαντασία του καὶ τοὺς συναισθηματικούς του κόσμους πλάτη, πού ἕνας ζωγραφικὸς πίνακας δὲν τοῦ προσφέρει πάντα.

Καὶ δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ εἰκόνα ἢ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα πού ξυπνᾷ μέσα μας, μὲ τὴν ἀντίστοιχη περιγραφή τῆς μουσικῆς, τὰ διάφορα συναισθήματα, ἀλλ' ἀκριβῶς τὸ συναισθημα αὐτὸ—ἕνα «πρωτοπαθές», ἕνα ἀρχικό συναίσθημα, πού μὲ τὸ ἀκουσμα τῆς μουσικῆς, ξυπνᾷ μέσα μας ἢ μᾶλλον, φέρνει στὴ θύμησή μας εἰκόνες καὶ πράγματα τοῦ ὕλικου κόσμου.

Καὶ τοῦτο γιατί ὁ μουσικὸς ἦχος, πού ἀναφέρεται σὲ στοιχεῖα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ περιγράφει ὕλικὰ πράγματα, δὲν ἀποτελεῖ «ιδιότητα» ἐκείνου, πού θέλει νὰ περιγράψει οὔτε πιστὴ ἀντιγραφή καὶ «εἰκόνα» τοῦ πράγματος, ἀλλὰ σύμβολό του.

Ἡ συμβολικὴ αὐτὴ ἐκδήλωση προκαλεῖ στὴν ψυχὴ τὶς συγκινήσεις καὶ «καταστάσεις» ὅχι μὲ τὴν πραγματικὴ ἀπεικόνιση ἑνὸς πράγματος, ὅπως πράττει ἡ ζωγραφικὴ, ἀλλὰ μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ αἰσθήματος στὶς σφαίρες ἀποκλειστικὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου.

Ὁ ἦχος τοῦ ρυακιοῦ καὶ ἡ περιγραφή τῆς φωνῆς τοῦ κούκκου στὴ μπετοβενικὴ συμφωνία, πού ἀναφέραμε, οἱ περίφημες «τρίπλες» στὸν «Ἐρλκαινιγκ» τοῦ Σούμπερτ, τὰ ἀνεβοκατεβάσματα τῆς μελωδίας καὶ ὁ κλειστός ρυθμὸς τῶν μπάσσων στὸ τραγοῦδι «Ἡ Μαργαρίτα στὸ ροδάκι» τοῦ ἴδιου συνθέτη, συμβολίζουν τὸ ρυάκι, τὸν κούκκο, τὸ ἄλογο στὸν ξέφρενο καλπασμό του, τὸ ροδάκι, χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμμιά ἀμεση σχέση ἢ πραγματικὴ ὁμοιότητα ἀνάμεσα στοὺς ἦχους ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, καὶ σ' ὅσα ἀναφέραμε (ρυάκι κλπ.) ἀπ' τὴν ἄλλη.

Μὲ τὴ γέννηση καὶ μεσολάβηση τοῦ συγκεκριμένου αἰσθήματος (γέννηση, πού πραγματοποιεῖται μὲ τὸν συμβολικὸ μουσικὸ ἦχο), τὰ σύμβολα ἐνεργοῦν ἀμεσα μέσα μας.

Τέτοια σημασία καὶ τέτοια ἐνέργεια (συμβολικὴ) τοῦ ἦχου φαίνεται ἀμέσως στὴν περιγραφικὴ μουσικὴ καὶ, γε-

νικά, στὴ μουσικὴ ἐκείνη, πού εἶναι δεμένη μὲ ἐξωμουσικὰ στοιχεῖα.

Ἀντίθετα στὴν ἀπόλυτη μουσικὴ, τὴ μουσικὴ δηλαδή, ἐκείνη πού ἀποκλείει κάθε ἐξωμουσικὸ στοιχεῖο, ἢ συμβολικὴ σημασία τοῦ ἦχου φαίνεται τόσο καθαρὰ, γιατί δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ καθορισθεῖ ἡ ἐνέργεια συγκεκριμένων παραστάσεων, πού θέλησε τυχὸν ὁ συνθέτης ἢ πού εἶναι σὲ θέση νὰ ἀντιληφθεῖ ὁ ἀκροατὴς.

Ὅμως καὶ ἐδῶ οἱ ἦχοι διατηροῦν τὴ συμβολικὴ «ὑπόσταση» καὶ ἐνέργειά τους ἰδίως ὅταν ὁ ἴδιος ὁ συνθέτης ἔβαλε κάποιον τίτλο στὴ σύνθεσή του, ἔστω ἀφηρημένης μορφῆς, μὲ πρόθεση νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀκροατὴ στὴν καλύτερη κατανόηση τοῦ ἔργου ἢ προκαλέσει τὴ γέννηση στὴν ψυχὴ του συγκεκριμένων συναισθημάτων καὶ παραστάσεων.

Ἡ συμβολικὴ ἐνέργεια τοῦ μουσικοῦ ἦχου μέσα μας καὶ ἡ συμβολικὴ ἔκφραση ἐκείνου, πού ζητᾷ ν' ἀπεικονίσει καὶ περιγράψει ἢ μουσικὴ, πραγματοποιεῖται εἴτε μὲ τὸ τονικὸ ὕψος τοῦ ἦχου, εἴτε μὲ τὸ χρῶμα του, εἴτε μὲ τὴν κίνηση τῆς μελωδίας, τὸ ρυθμὸ, τὸ μουσικὸ διάστημα, τὴ δυναμικὴ τοῦ ἦχου κλπ.

Χαρακτηρίζομε συνήθως τοὺς μουσικούς ἦχους σύμφωνα μὲ τὸ τονικὸ ὕψος τους κάνοντας συγκρίσεις, πού ἀναφέρονται στὴν πραγματικὴ ζωὴ.

Τοὺς χαμηλοὺς ἦχους (μπάσσα) τοὺς λέμε βαρεῖς, γεμάτους κλπ. Ἐνῶ, ἀντίθετα, τοὺς ὑψηλοὺς ἐλαφρεῖς, λεπτοὺς.

Καὶ δὲν χαρακτηρίζομε μόνο τοὺς μουσικούς ἦχους χρησιμοποιώντας παραστάσεις βάρους, πάχους κλπ. ἀλλὰ καὶ ιδιότητες «λάμψεως» καὶ φωτός.

Τοὺς ὑψηλοὺς, τοὺς ὀξεῖς ἦχους, τοὺς λέμε πιὸ «φωτεινοὺς» ἀπὸ τοὺς χαμηλοὺς.

Καὶ στὶς δυὸ αὐτὲς περιπτώσεις, πού ἀναφέραμε (βάρος - φῶς) δὲν πρόκειται γιὰ πραγματικὲς παραστάσεις ἢ καὶ ιδιότητες σωμάτων ὕλικων, ἀλλὰ γιὰ αἰσθήματα, πού δημιουργοῦν μέσα μας, συμβολικά, ἀντίστοιχες «ἀνταποκρίσεις» πρὸς τὴν πραγματικὴ, τὴν ὕλικὴ ζωὴ.

Οἱ ἦχοι γίνονται σύμβολα τοῦ βάρους καὶ τῆς ἐλαφράδας, τοῦ σκοτεινοῦ καὶ τοῦ ἀνοιχτοῦ φωτός καὶ «κατ' ἐπέκτασιν» τῆς μελαγχολίας καὶ τῆς χαρᾶς.

Ὁ μουσικὸς ἦχος δὲν παρουσιάζει μόνος του κίνηση.

Μιὰ σειρά, ὅμως, μουσικῶν ἠχῶν μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση τῆς κίνησης.

Καὶ αὐτὸ πραγματοποιεῖται μὲ τὸ ρυθμὸ καὶ τὸ «τέμπο», ἀλλὰ καὶ τὰ μουσικὰ διαστήματα, πού παράγουν μιὰ μελωδία.

Τόσο, λοιπόν, τὸ «πλάτος» (ρυθμὸς-τέμπε) τοῦ μουσικοῦ πενταγράμμου ὅσο καὶ τὸ «ὕψος» δημιουργοῦν τὴν κίνηση τῶν ἠχῶν.

Δίπλα στὶς δυὸ αὐτὲς «διαστάσεις» μπορούμε νὰ προσθέσωμε καὶ τὴν τρίτη:

τὸ βάθος.

Όταν ἀκοῦμε μιά μουσική ἐκτέλεση, ἔχομε τὴν ἐντύπωση, πὼς οἱ ἦχοι ἄλλοτε πλησιάζουν καὶ ἄλλοτε ἀπομακρύνονται.

Ότι κινούνται, δηλαδή, μέσα στὸ χῶρο.

Ἡ διαφορὰ καὶ ποικιλία τῆς δυναμικῆς μᾶς παρέχει, ψυχολογικά, τὴν ἐξήγηση τοῦ φαινομένου αὐτοῦ.

Πὼς «δεχόμαστε» τώρα τὴν κίνηση αὐτή; Πὼς ἐνεργεῖ τὸ φαινόμενο μέσα μας; Στὴν περίπτωση π.χ. τοῦ «Ἑρλκαινιγκ» τοῦ Σοῦμπερτ (ποῦ ἀναφέραμε, ὡς παράδειγμα, προηγουμένως), δημιουργοῦνται παραστάσεις πραγματικῆς, «ἀντικειμενικοποιημένης» κίνησης; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ἀρνητική.

Καὶ ἂν ἀκόμα «βλέπομε» μὲ τὴ φαντασία μας τὸ ἄλογο νὰ καλπάζει, αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ τὸ αἶτιο, ἀλλὰ τὸ ἀποτελεσμα τοῦ αἰσθήματος τῆς κίνησης, ποῦ ὑποκειμενικά δημιουργήθηκε μέσα μας.

Καὶ ἐδῶ, δηλαδή, ἐπεμβαίνει τὸ αἶσθημα. Μὲ τὴ μεσολάβησή του συλλαμβάνομε τὴν εἰκόνα τῆς κίνησης. Μέσα στὸν ἐσωτερικό μας κόσμο. Ὡς σύμβολο, μὲ ἄλλα λόγια, τῆς πραγματικῆς κίνησης στὸ χῶρο.

Αὐτό, ποῦ μᾶς προσφέρει ἡ Τέχνη τῶν ἠχῶν, ἀκόμα καὶ στὴν περίπτωση «ἀντιγραφῆς» ἢ μίμησης πραγμάτων καὶ φαινομένων τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, προέρχεται πάντα ἀπὸ μέσα, ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς

κόσμους τοῦ συνθέτη, καὶ περνᾷ, διὰ τοῦ αἰσθήματος, στοὺς ἐσωτερικοὺς κόσμους τοῦ ἀκροατῆ.

Οἱ μουσικοὶ ἦχοι εἶναι καὶ παραμένουν πάντα ἔκφραση ψυχικῆς συγκίνησης καὶ ψυχικοῦ βιώματος.

Ἔτσι ὁ,τι παραμένει στὴν ψυχὴ μας ἀπ' τὸ ἀκουσμα μιᾶς μουσικῆς, ὁ,τι κεντᾷ τὴ φαντασία ἢ δημιουργεῖ παραστάσεις μέσα μας εἶναι Σύμβολο, ὅταν μάλιστα ἡ μουσική περικλείνει ἐξωμουσικά στοιχεῖα καὶ ἐμπνεύσεις ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς.

* * *

Τὸ Σύμβολο εἶναι πρὸς τὰ ἄνω Ἀλήθεια καὶ πρὸς τὰ κάτω Θαῦμα.

Καὶ τὸ Θαῦμα εἶναι τὸ κέντρο τοῦ Θεϊκοῦ Κόσμου.

Τίποτα δὲν πρέπει νὰ ταραξὲι τὴ στιγμή, πού τὸ Σύμβολο μιλά μέσα μας γιὰ τὴν Τάξη καὶ τὸ Ρυθμὸ καὶ τὸ Θαῦμα τοῦ Θεοῦ.

Τὴ στιγμή τῆς μυσταγωγίας ἕνας πιστεύει περισσότερο, ἄλλος λιγώτερο.

Τὴ στιγμή τῆς μουσικῆς ἕνας νοιώθει βαθύτερα, ἄλλος ὄχι τόσο. Μὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἐνώνει ἕνα ἐσωτερικὸ βίωμα, τοὺς ἐνώνει ἕνας ρυθμὸς, αὐτός, ποῦ «διαφυλάττει» καὶ ἐκφράζει τὴν ὕπαρξη καὶ τὴν κίνηση τῶν Συμβόλων.

Καὶ ρυθμὸς σημαίνει φῶς!

ΔΗΜ. Α. ΧΑΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΣ

